vŖṣAsārAsAṁGrанА

A Critical Edition in Progress

Version of March 31, 2022

Csaba Kıss

वृषसारसंग्रहः

Contents

[चातुर्वण्यम्]

विगतराग उवाच। देवा अष्टविधाः प्रोक्तास्तिर्यक्पञ्चविधः स्मतः। मानुषमेकमेवाहुश्वातुर्वर्णः कथं भवेत् ॥ १९ :२०॥ अनर्थयत उवाच। पूर्वकल्पसृजस्त्वेष विष्णुना प्रभविष्णुना। एकवर्णो द्विजश्वासीत्सर्वकल्पाग्रमग्रतः ॥ १९:२१॥ सर्ववेदविदो विप्राः सर्वयज्ञविदस्तथा। तेषां विप्रसहस्राणां यज्ञोत्साहमनो भवेत ॥१९:२२॥ वृद्धविप्रसहस्राणां मतमाज्ञाय ब्राह्मणैः। कर्तुं कर्म समारब्धं कर्म चापि विभज्यते ॥१९:२३॥ ऋत्विजत्वे स्थिताः केचित्केचित्संरक्षणे स्थिताः। अर्थोपार्जनयुक्तान्ये अन्ये शिल्पे नियोजिताः ॥१९:२४॥ एवं यज्ञविधानेन कर्तुमारेभिरे पुरा। यथोदिष्टेन कर्मेण यज्ञोत्साहमवर्तत ॥ १९:२४॥ आगता ऋषयः सर्वे देवताः पितरस्तथा। अन्योन्यमब्रुवन्तत्र देवर्षिपितृदेवताः ॥१९:२६॥ यज्ञार्थमसुजद्वर्णं विधिना ऋतुहेतवः। एवमेव प्रवर्तन्तु भवद्गिर्द्विजसत्तमाः ॥१९:२७॥ इज्याध्ययनसम्पन्ना ब्राह्मणा ये ऽत्र कल्पिताः।

20a देवा अष्ट $^{\circ}$] $CK_{82}K_{10}K_{07}$; देवाःरष्ट $^{\circ}$ E 20b $^{\circ}$ र्यक्प $^{\circ}$] $C_{94}^{pc}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}E$; $^{\circ}$ क्प $^{\circ}$ C_{94}^{ac} \bullet स्मृतः] $C_{94}K_{82}K_{10}K_{07}E$; स्मृताः C_{45} **20c** मानुष \circ] $CK_{82}K_{10}K_{07}$; मानुष्य \circ E **20d** \circ वर्णः] C_{94} $C_{45}K_{82}K_{10}$; ॰वण्णं K_{07} , ॰व्वण्यं: E 21a ॰सृजस्त्वेष] $C_{94}K_{82}K_{10}K_{07}$; ॰सृज $\star\star$ C_{45} , ॰सृजत्येष E 21c एकवर्णो द्विजश्वासी \circ] K_{07} ; ए $\star\star$ । एकवर्णो $\star\star\star$ श्वासी \circ C_{94} , एकवर्णा द्विजश्वासी \circ C_{45} , एकवर्ण द्विजञ्चासी॰ $m K_{10}$, एकवm cण्णोंm lpha द्विजञ्चासी॰ $m K_{82}$, एवं वर्णा द्विजञ्चासी॰ m E m ~22b ॰यज्ञ॰] $m C_{94}$ $C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$; ॰वेद॰ E 22c तेषां] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}$; तथा E 22d यज्ञोत्सा॰] $C_{94}C_{45}K_{82}E$; यज्ञोच्छाह \circ K_{10} , यज्ञोतसाह \circ K_{07} (unmetr.) 23b \circ ज्ञाय] $K_{82}C_{45}K_{10}K_{07}$; \circ श्जाय \wr C_{94} , ॰िम्नत्य E ● ब्राह्मणै:] $C_{94}K_{82}K_{10}K_{07}E$; ब्राह्मणे: C_{45} 23c कर्तुं] $C_{94}C_{45}K_{07}E$; कर्तुं $K_{82}K_{10}$ ● समारब्धं] $C_{94}K_{82}K_{10}K_{07}$; समारन्धं C_{45} , समारब्धं E 23d कर्म चापि] $C_{94}C_{45}K_{10}K_{07}$; कर्म चापि K_{82} , कर्मश्चापि E **24b** ॰रक्षणे स्थिताः] $K_{82}K_{10}K_{07}E$; ॰रक्ष××× C_{94} , \wr रक्षणे स्थि \wr + C_{45} 24c ॰ युक्तान्ये] $C_{94}K_{10}K_{07}E$; ॰ युक्ता/न्ये C_{45} , ॰ युक्तात्मे K_{82} 24d अन्ये] $C_{94}^{pc}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}E$; omitted in C_{94}^{ac} 25b ॰मारेभिरे] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}E$; ॰म् आरेमिरे K_{82} 25c यथोद्दि॰] E; यथोदि॰ $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$ 25d ॰वर्तत] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}E$; ॰वर्त्ततः K_{07} 27ab ॰स़जद्दर्णं वि॰] $C_{94}K_{10}K_{07}E$; ॰सृजद्वर्ण्णान्वि ॰ C_{45} , ॰सृद्वर्ण्णान्विव ॰ K_{82} $m{27b}$ ॰धिना] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}E$; ॰धानां K_{10} • ऋतुहेतवः] $K_{82}K_{10}K_{07}$; λ ऋतु λ रतवः C_{94} , ऋतुहेतु λ त λ C_{45} , पातुहेतवः λ 27d भविङ्गिद्धि •] $C_{94}^{pc}C_{45}$; भगविद्गिद्धि ॰ C_{94}^{ac} , भविद्गिद्धि ॰ $K_{82}K_{10}K_{07}$, भवितिद्धि ॰ E • ॰सत्तमाः] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}E$; ॰सत्तमः K_{10} 28b ये ऽत्र] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$; यत्र E • किल्पिताः] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}E$; किल्पिता K_{10}

वृषसारसंग्रहः

सुविप्रा विप्रतां यान्तु षद्भर्मनिरताः सदा ॥१९:२८॥
रक्षणार्थं तु ये विप्राः किल्पताः शस्त्रपाणयः।
क्षतत्राणाय विप्राणां नित्यक्षत्रव्रतोद्भवाः ॥१९:२९॥
अर्थोपार्जनमृद्दिश्य किल्पता ये द्विजातयः।
ते तु वैश्यत्वमायान्तु वार्त्तोपायरतोद्भवाः ॥१९:३०॥
वधबन्धनकर्मसु शिल्पस्थानविधेषु च।
किल्पता ये द्विजातीनां सर्वे श्रूदा भवन्तु ते ॥१९:३१॥
प्राजापत्यं ब्राह्मणानामिज्याध्ययनतत्परात्।
स्थानमैन्द्रं क्षत्रियाणां प्रजापालनतत्परात् ॥१९:३२॥
वैश्यानां वासवस्थानं वाणिज्यकृषिजीविनाम्।
श्रूद्राणां मरुतः स्थानं श्रुत्रूषानिरतात्मनाम् ॥१९:३३॥
महर्षिपितृदेवानां मतमाज्ञाय निश्चितः।
एष संकिल्पतो ब्रह्मा पद्मयोनिः पितामहः ॥१९:३४॥
संकिल्पप्रभवाः सर्वे देवदानवमानवाः।
पश्रुपक्षिमृगा मुख्या यावन्ति जगसम्भवाः ॥१९:३४॥

29cd cf. MBh 12.59.128ab: ब्राह्मणानां क्षतत्राणात्ततः क्षत्रिय उच्यते 32 cf. Vāyupurāṇa 1.8.166: प्राजापत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं क्रियावताम् । स्थानम् ऐन्द्रं क्षत्रियाणां संग्रामेष्वपलायिनाम् ॥ \approx Bhaviṣyapurāṇa 2.1.34, etc. 33 cf. Vāyupurāṇa 1.8.167–168ab: वैश्यानां मारुतं स्थानं स्वधर्ममुपजीविनाम् । गान्धर्वं शूद्रजातीनां प्रतिचारेण तिष्ठताम् ॥ स्थानान्येतानि वर्णानां व्यत्याचारवतां स्वयम् ।

म्स्छ $C_{45}K_{82}K_{07}E$; यातु K_{10} 28d षद्गर्म ॰] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$; षड्कर्मा ॰ $E \bullet RGT$] $C_{94}C_{45}K_{82}E$; सजा K_{10} , सदाः K_{07} 29a विप्राः] $C_{94}K_{82}K_{10}K_{07}E$; विप्रा C_{45} 29b शस्त्र ॰] $C_{94}K_{82}K_{07}E$; शास्त्र ॰ $C_{45}K_{10}$ 29c क्षत $^{\circ}$] $C_{94}K_{82}K_{10}$; क्षत $^{\circ}$ $C_{45}K_{07}$, कृत $^{\circ}$ E \bullet विप्राणां] $C_{94}C_{45}K_{82}E$; विप्राणां K_{10} 29d नित्यक्षत्र \circ] $C_{94}C_{45}K_{07}$; नित्यं क्षत्र \circ $K_{82}K_{10}$, नित्यं क्षात्र \circ E \bullet \circ व्रतोद्भवाः] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}$ E; ॰ ब्रतोत्तमः K_{10} 30b ये] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}E$; यो K_{10} 30d वार्त्तीपायरतो ॰] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$; वात्तीं आपणतोद्भवाः E 31a वधबन्धनकर्मस्] $C_{94}K_{82}$; वधवन्धनकर्मेषु $C_{45}K_{10}K_{07}E$ 31b ॰विधेषु] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$; ॰वधेषु E 31c ॰जातीनां] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}E$; ॰जातीना K_{07} 32ab प्राजापत्यं ब्राह्मणानामिज्याध्ययनतत्परात्] $C_{94}C_{45}$; प्राजापत्यं ब्राह्मणानांमिज्याध्ययनतत्परात् K_{82} , प्रा-जापत्य ब्राह्मणामीज्याध्ययनतत्परात् \mathbf{K}_{10} , प्राजापत्यं ब्राह्मणामीज्याध्ययनतत्परात् \mathbf{K}_{07} , प्राजापत्यं ब्राह्मणानामीज्याध्ययनतत्परां E 32c ॰न्द्रं] $C_{94}C_{45}K_{82}E$; ॰न्द्रं $K_{10}K_{07}$ 32d ॰त्परात्] $K_{82}C_{45}K_{10}$ K_{07} ; शत्परात्र C_{94} , श्रत्परं E 33b वाणिज्य श्री $C_{94}C_{45}K_{10}$; वाणिज्यं $K_{82}E \bullet$ श्जीविनाम्] $C_{94}C_{45}$ $K_{82}K_{07}E$; ॰जीविनम् K_{10} 33cd श्द्राणां मरुतः स्थानं शुश्रूषानिरतात्मनाम्] $C_{94}C_{45}K_{07}E$; omitted in $K_{s_2}^{ac}$, शूद्राणां मरुतस्थानं शुश्रूषानिरतात्मनाम् $K_{s_2}^{pc}$ श्रूद्राणा मरुतः स्थानं शुश्रूषानिरतात्मनाम् K_{10} 34a ॰देवानां म॰] $C_{94}K_{82}K_{10}E$; ॰देवाना म॰ C_{45} 34b मत॰] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}E$; मन॰ K_{07} • निश्चितः] $C_{94}C_{45}K_{10}K_{07}E$; निश्चिताः K_{82} 34c °किल्पतो ब्रह्मा] $C_{94}C_{45}K_{82}E$; °किल्पता ब्राह्मा K_{10} 35b देवदानवमानवाः] $\mathrm{C}_{94}\mathrm{C}_{45}\mathrm{K}_{82}\mathrm{K}_{07}\mathrm{E}$; देवदेदानमानवः K_{10}^{ac} , देवदानमानवः K_{7c}^{pc} 35c ॰मृगा] $C_{45}K_{82}K_{10}E$; \star गा C_{94} 35d जग ॰] $C_{94}C_{45}E$; जंगम ॰ K_{82} , जगे K_{10}

वृषसारसंग्रहः

भूतसंकल्पकं नाम कल्पमासीद्विजोत्तम। कीर्तितानि समासेन किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥१९:३६॥

દ્દ